

MAOS KULTURREVOLUTION

Av redaktör *CHRISTOPHER JOLIN*



Artikelförfattaren Christopher Jolin, som tidigare har varit redaktör för den internationella läkartidningen Puls, är f. n. frilansjournalist och har bl. a. medarbetat i fackförbundspress och Industria. Han arbetar f. n. på en bok om vänstervändningen i Sverige.

Kulturrevolutionen i Kina är officiellt avblåst, och även om man bör räkna med en del efterdyningar, kan det vara skäl att försöka göra en summering och värdering av denna omvälvning i en redan fast etablerad stat.

Vad innebar kulturrevolutionen? Varför igångsattes den från ledande håll? Vad trodde man sig kunna uppnå? Vilka återverkningar kan den få, i Kina och utomlands?

Frågorna berör problem som delvis är invävda i varann och som

dessutom är svåra att få något tillfredsställande grepp om, eftersom källorna visserligen är många men ofta motstridande och dunkla. Men några hållpunkter kan ändå anges och några riktlinjer har man ju rätt att anföra, bara man klart reserverar sig för den grad av oviss-het som vidlåder alla än så sannolika profetior.

Med kulturrevolutionen ville Mao Tse Tung, efter vad han själv ofta förklarat, "slå sönder partibyråkratin" och befästa "proletariatets diktatur" (i motsats till Lenin använder han sig av benämningen "proletariatets demokrati", men menar uppenbarligen i detta fall detsamma som sin ryske lärofader). Vägen till kommunismen, "det klasslösa samhället", får inte äventyras genom förstelning i partiapparaten med påföljd att kapitalismen vinner terräng via "revisionismen".

Konkurrens med arbetarmilisen

Kulturrevolutionens förlopp är i stora drag allmänt bekant. Röda gardet bildades på olika fronter i samhället. "Revolutionära rebeller" uppstod på fabrikerna för att där konkurrera ut "arbetarmilisen", som skapats av fackföreningarna

och förmenades ha stelnat i sina byråkratiska former. Bönderna i folkkommunerna uppmanades bekämpa "individualism" och "maktvälde" bland de ledande inom dessa folkkommuner. Studenterna friställdes från sina skyldigheter att bevista undervisningen vid universitet och högskolor och beordrades att resa runt i landet i grupper för att predika Maos lära. Kulmen nåddes när dessa revolutionära rebeller, provisoriskt organiserade som de var, fick klartecken från själva partiordföranden Mao att rycka makten från de administrativa organen och partikommittéerna för att ersätta dessa med revolutionsutskott av samma modell som Pariskommunens under den franska revolutionens mest upprörda dagar.

Maos maktställning

Vad gäller motivet till kulturrevolutionen kan man inte bortse från att Mao därmed ville befästa sin egen maktställning, som han ansåg vara åtminstone en smula hotad av de många rivaliserande småpågarna i partiapparaten som ofelbart dyker upp i alla partidiktaturer. Men man frågar sig varför han beslöt att tillgripa en så drastisk utväg som han gjorde, nämligen att praktiskt taget slå sönder hela den befintliga partiapparaten och inte bara låta "revisionister" och "kapitalister" men en rad ledande partimän officiellt schavottera som "folkets fiender", utan att förebära ens några skenbevis på deras försyndel-

ser? Innebär inte detta ett risktagande, som han själv eller hans efterträdare skall ha svårt att bemästra? Ty all kritik kan han väl ändå inte ränka med att förkväva? Partiet var ju också en skapelse av Mao, och dess sak var ju folkets, som det ständigt framhållits i den officiella propagandan.

Hade det inte varit både enklare och mer riskfritt att företa utrensningar av misshagliga element i en serie skenrättegångar av samma typ som Stalin med sådan odisputabel framgång arrangerade under åren 1936—38? Med "hjärntvätt" — och denna speciella form av metodisk psykisk tortyr har ju gamla anor i Kina där den utövats med ett lika diaboliskt som artistiskt raffinemang — skulle det inte ha varit svårt att få fram önskade bekännelser. Med hjälp av den centraldirigerade opinionsbildningen skulle folket sedan fått veta att folket mangrant och med stor och kamratlig tacksamhet applåderade ordförande Mao som den store räddaren undan en hop svekfulla förrädare, och samtidigt skulle Mao själv ha kunnat befästa sin makt över en intakt partiapparat.

Men Mao valde alltså den uppenbarligen långt mer riskabla vägen med kulturrevolutionen. Om man inte är benägen att avfärda Mao som senil eller desperat och därmed kapitalt omdömeslös, återstår endast att Mao verkligen menar allvar med vad han säger och att han är beredd att handla efter

sin ideologiska övertygelse, kosta vad det vill. Vid upprepade tillfällen har Mao förklarat att han ämnar genomföra det klasslösa samhället. Vidare har han framhållit, att klasser inte automatiskt försvinner i ett socialistiskt samhälle. När detta väl är någorlunda fast etablerat, uppstår där nya klasser med partikoryféer, byråkrater och teknokrater, alltså högt utbildade och kvalificerade yrkesutövare i ansvarsfulla befattningar, som en ny överklass. Mao har pekat på Sovjetunionen som ett exempel på denna utveckling, vilken för honom ter sig vederstygglig och som ett svek mot det kommunistiska framtidsmålet, det klasslösa samhället. Dessa tendenser till återfall i "kapitalism" betecknas som "revisionism" och måste i tid bekämpas med alla till buds stående medel, och det måste ske, framhöll Mao 1964 i sitt sista öppna brev till den kommunistiska centralkommittén i Sovjet, i ständiga revolutioner mot "klassfiender" "i fem till tio generationer eller i ett eller flera hundra år".

Ideal och verklighet i konflikt

När kulturrevolutionen startades för drygt ett år sedan befann sig Kina politiskt, om ännu inte ekonomiskt, på ungefär samma stadium som den sovjetiska regimen vid tiden för den 17:e partikongressen år 1934 sedan tvångskollektiviseringen av det ryska jordbruket hade genomförts; 17 år hade

förflutit efter makttillträdet, en tillräckligt lång tid för att en ny elit av byråkrater och teknokrater kommit fram under den nya regimen, medan den gamla eliten av revolutionära veteraner börjat åldras och successivt mist sitt forna inflytande. En konflikt mellan ideal och verklighet framstår vid detta stadium som oundviklig. Skall veteranerna, "det gamla gardets män", hemföra segern, innebär det att de ursprungligen proklamerade idealen om jämlikhetens samhälle, den egalitära utopismen, fullföljes men till priset av den industriella expansionen. Skulle å andra sidan byråkraterna och teknokraterna triumfera, innebär det med all sannolikhet ett svek mot de revolutionära idealen och att en ny klasskiktning av samhället accentueras och med tiden konsolideras.

Stalin löste ju på sitt drastiska sätt detta problem genom att under de beryktade Moskvarättegångarna helt enkelt göra sig av med hela det gamla gardet och sedan institutionalisera byråkraterna i partiapparaten, över vilken han hade fullständig kontroll. Jämlikhetstanken fick stryka på foten i praktiken, och en ny klassindelning uppstod.

För Mao är Stalins lösning av problemet inte godtagbar. Mao synes ta jämlikhetsidén på allvar. Sovjet har enligt Mao svikit sina revolutionära ideal och återfallit i borgerlig reaktion med dess status- och inkomstklyftor. Mao har

till varje pris velat förhindra en utveckling liknande den som skett i Sovjet styrkt av de avskräckande exempel han där tyckt sig se, och därför har han säkerligen varit övertygad om att kulturrevolutionen var den enda möjligheten att "hålla den revolutionära andan levande" och återvinna de revolutionära dygdena från kampåren under inbördeskriget. Det gamla gardet måste ersättas, inte med byråkrater och teknokrater, utan med ett nytt garde, besjälade av samma revolutionära glöd som det gamla, varför artificiella revolutionärer måste uppfostras. Redan 1964 talade Mao om behovet av att "ständigt fostra miljoner revolutionära efterföljare".

Jämlikhetstanken

Redan före kulturrevolutionen försökte Mao blåsa liv i jämlikhetstanken då han 1958 skapade folkkommunerna. I Sovjet förutspådde man, visa av sina nedslående erfarenheter med dylika jordbrukskollektiv, att det skulle gå på tok och utdelade "kamratliga" varningar. Detta syntes i hög grad befogat. Folkkommunerna blev ett ekonomiskt fiasko. Kinas ekonomi drabbades svårt de närmast följande åren, och orsaken var till mycket stor del den ineffektiva skötseln av jordbruken på de stora folkkommunerna (som sedermera styc-kats i mindre och mer effektiva), och inte uteslutande, som det officiellt angavs från Peking, att Kina

utsattes för flera års missväxt och att Sovjet några år senare berövade Kina sin omfattande tekniska hjälp (vilkét i stället snart nog visade sig gagneligt för Kina, eftersom man därigenom tvingades ta betydande krafttag för att kunna reda sig utan främmande hjälp).

Men för Mao var de ekonomiska bakslagen visserligen en psykologisk förlust. Men politiskt sett betydde detta mindre, snarare var folkkommunerna en framgång för honom och hans politik på längre sikt; folkkommunerna innebar att de ännu kvardröjande gamla familjebanden luckrades upp på allvar hos den traditionsbundna lantbefolkningen, med påföljd att särskilt ungdomen blev mer benägen att ersätta en förlorad fadersauktoritet med ökad lojalitet till Mao och att man dessutom började överflytta den förlorade familjesammanhållningen på de politiska organisationerna inom folkkommunerna och därpå i koncentriska cirklar upp till själva Mao och hans förkunnelse.

Maos Kina rymmer många paradoxer och den största av dem alla är väl, att detta väldiga rike med sin centraliserade filosofi uppbärs av maoismen, som är färgad av Mao själv, denne politiska puritan. Mao är materialist i den meningen att han liksom Lenin och andra ledande kommunistiska teoretiker helt tar avstånd från all spiritualism, men han avskyr materialismen i den bemärkelse vi brukar lägga i detta begrepp till vardags;

han älskar inte tingen, han avskyr all komfort som gör tillvaron behaglig och angenäm, eftersom han är övertygad om att detta verkar förvekligande och lockar folket bort från de revolutionära dygderna; och han motarbetar så långt han kan en alltför långt driven teknisk rationalism, eftersom detta ofelbart synes leda till expertvälde och en ny variant av det gamla kinesiska mandarinväldet, vilket är Mao mer förhatligt än något annat.

Maos idealtyp

I stället för moderna epikuréer av amerikansk eller västeuropeisk typ vill Mao ha sina revolutionära kineser fysiskt kraftfulla och tåliga, offervilliga, disciplinerade och handlingsdugliga (och i detta avseende har han ju hyllats av en gammal brittisk tory och knekt som marskalk Montgomery). I stället för experter av typ västerländska (och sovjetiska) "fackidioter" vill Mao att hans revolutionära kineser skall vara allsidigt utbildade, på en gång bönder, arbetare och soldater, den treenighet som bar fram hans revolution och som utgör själva fundamentet i Maos Kina. Detta innebär en oerhörd fara för den ekonomiska framstegstakten i Kina, eftersom inget land kan lösa sina utvecklingsproblem och modernisera sin produktion utan att samtidigt teknokratisera samhället. Men Mao är beredd att ta den risken och hänsynslöst slå ned dem som motsätter sig hans revo-

lutionära linje.

Det är egentligen föga förvånande att kulturtrötta västerlänningar, vilka synes öka i antal med den stigande levnadsstandarden och den därmed sammanhängande tekniskt-organisatoriska utvecklingen, attraheras av Mao och hans Kina. De tror sig ju ha upptäckt att vår kultur är absurd, därtill stimulerade av otaliga svarta undergångsprofeter av den postnihilistiska skolan i litteratur och konst. Maos revolutionsideal blir för dem en mental och intellektuell vitamininjektion, ett behövt hälsopiller i det själsliga grårusket. Genom att identifiera sig med Maos enkla och raka lära tror många sig kunna övervinna sina intellektuella tvivel och sin andliga desorientering eller "alienation". Utan att själva behöva underkasta sig den materiella försakelse och den personlighetsutplåning som ett dylikt slutet system med nödvändighet påtvingar individen kan de med en illusorisk intellektuell integritet i behåll ansluta sig till maoismen och utbasunera den som det enda hållbara botemedlet för en värld i nöd och själavända.

Mao är sannolikt inte omedveten om att hans konsekventa revolutionsideologi utövar en stark lockelse på många missnöjda element i den rika världen, särskilt på den intellektuella ungdomen. Maoismen fyller ett emotionellt behov hos många och dessutom synes den kunna erbjuda en enkel patentlös-

ning på svåra sociala problem. Med sin kulturrevolution har Mao visat att han är beredd att omsätta sina teorier i verkligheten, att "revolutionen kan hållas levande" och där den erövrat makten och inte behöver förpuppas eller stelna i någon form av reaktion, och just däri frestas många se ett fruktbart alternativ till "den förborgerligade ideologin" i den rika världen. Det ter sig lätt att i ett globalt perspektiv se den institutionaliserade välfärdsideologin som etnocentrisk och i praktiken oförmögen att uppnå en efterlängtd solidaritet med folken i den fattiga världen.

Mao inser säkerligen att revolutionsmyten är ett viktigt element i den romantiska föreställningsvärld som länge omhuldats bland många intellektuella och som ju ytterligare accentuerats med det ökade globala medvetandet. Att vinna den intellektuella ungdomen i västlandet betyder för Mao att han på lång sikt kan luckra upp de bestående samhällenas struktur och räkna med revolutioner även i sociala välfärdssamhället.

Utrikespolitiska motgångar

Framför allt riktar naturligtvis Mao direkt in sig på den fattiga världen, där han underblåser alla revolutionära omstörtningar. Han torde dock ha insett att han måste gå varligt fram och inte på ett alltför utmanande sätt exportera sin

revolution med hjälp av kinesiska experter, eftersom man särskilt i de nya staterna är stora nationalisterna och känsliga för allt som har den minsta smak av främmande översitteri. Mao har på senare tid haft betydande utrikespolitiska motgångar i den afroasiatiska världen, särskilt i Indonesien, där militärrevolten för två år sedan hejdade en pågående Peking-kommunistisk infiltrering och ett sannolikt maktövertagande. Vidare har Maos konfrontationspolitik med Moskva lett till att de tidigare mot Peking lojala kommunistpartierna i Japan, Nordkorea och Nordvietnam iakttagit neutralitet i Maos konflikt med Moskva.

Dessa utrikespolitiska nederlag bör inte övervärderas; de kan gott vara temporära, och snart kan vinden vända sig till Maos fördel igen. Med sin kulturrevolution har han inför den fattiga världen visat att revolutionens ideal lever i Kina och inte har dött som i Sovjet och i dess satellitstater. Med kulturrevolutionen som exempel kan Mao med viss effekt framhålla att kineserna inte kommer att svika sina kämpande kamrater. Eftersom kineserna liksom många tidigare kolonialfolk varit åtminstone periodiskt "behärskade av vita", kan de också i sin propaganda utmåla sig som den färgade världens bastion i kampen mot de vita.